

I. rész

A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEINEK MEGHATÁROZÁSA

Az agrárfinanszírozás két nagy területet ölel fel, a hitelezési rendszert és a támogatási rendszert. Az értekezés tágabb értelemben az agrárfinanszírozás témakörében helyezhető el, azon belül pedig a hitelezési rendszerhez kapcsolódik, annak intézményi modelljét vizsgálja. A szövetkezeti hitelintézeti rendszer, mint kutatási terület kerül elemzésre, történeti áttekintésben, a jelenlegi intézményi modell kereteinek áttekintésében és nemzetközi kitekintésben egyaránt.

A szövetkezeti hitelintézetek, amelyek már szövetkezeti mozgalom kezdeti szakaszában bizonyították létjogosultságukat egyrészt a szövetkezeti jegyeket hordozzák magukon, másrészt a pénzügyi normáknak megfelelően alakítják tevékenységüket, amely a jogi szabályozásukban is nyomon követhető. A jogi szabályozásuk alapvetően két törvény – az Szvt. és a Hpt. – által behatárolt.

A Hpt. rendelkezései alapvetően a prudens (biztonsági) működésre irányadó szempontok figyelembe vételével és a nemzetközi doktrínák alkalmazásával határozzák meg a hatálya alá tartozó pénzügyi intézmények szervezeti és funkcionális kérdéseit kogens jelleggel. Ezen kapcsolatrendszer teljes körű elemzése érdekében szükségszerűen foglalkoznom kellett a pénzügyi előírásokkal pl. személyi, szervezeti feltételek, tőkeemfelelési kérdések, felügyeleti rendszer stb.

A szövetkezeti hitelintézeti modell elemzésekor és jogi jellegének vizsgálata során a szövetkezeti jegyeket igyekeztem felvázolni és az azzal összefüggő problémákat bemutatni. A szövetkezeti jelleg alapvetően a tagi érdekek által behatároltan ragadható meg, pénzügyi tevékenységüket ennek alárendelten kell illetőleg kellene, hogy végezzék. Az Szvt. rendelkezéseiből kiindulva a szövetkezés, mint személyegyesülés alapvető célja, -a szövetkezés előnyeinek kihasználásával- a tagság érdekeinek érvényesülése a szövetkezeti tevékenység során. Ennek nyomon követése történeti távlatokban, valamint hazai és nemzetközi szinten egyaránt kardinális kérdés és az értekezés egyik központi problémáját jelenti.

A tagsági kapcsolatok középpontba állításával vizsgálom a szervezeti, vagyoni viszonyokat és a tagságnak a szövetkezet tevékenységéhez való viszonyát:

- a szervezeti viszonyok tekintetében az Szvt. és a Hpt. rendelkezései kerülnek elemzésre és összevetésre, megvizsgálva a szövetkezeti demokratikus öngazgatás érvényesülésének kereteit
- a vagyoni viszonyok tekintetében a szövetkezeti tőke által behatárolt szövetkezeti hitelintézeti tevékenység méretgazdaságos működési feltételei és azok bővítésének lehetőségei kerülnek elemzésre, a tőkeérdekeltségi modellre figyelemmel
- a tagságnak a szövetkezeti tevékenységhez való kapcsolata tekintetében, a tagság érdekében végzett szövetkezeti tevékenység, a tagsági érdekek preferálásának lehetőségeit elemezve, a szövetkezeti hitelintézetek belső és külső viszonyainak vizsgálatára kerül sor. A vizsgálat kiindulópontját szövetkezeti hitelintézetek (hitelszövetkezetek, takarékszövetkezetek) közötti alapvető különbség képezi, mely szerint a hitelszövetkezetek hitelezési tevékenységet csak tagjaik részére végezhetnek,

ugyanakkor a takarékszövetkezetek tekintetében a pénzügyi szolgáltatások terén nem lehet különbséget felfedezni tagok és nem tagok között.

Az értekezés másik központi gondolatmenete, a szövetkezeti hitelintézetek integrációjára irányul. Hazánkban a Hpt. által előírt integrációs kényszer illetőleg takarékszövetkezeti konszolidáció tette szükségessé a szövetkezeti hitelintézetek integrációját, amely alapja és eszköze a modernizált szövetkezeti pénzügyi rendszer (szövetkezeti bankrendszer) kialakításának.

1993-ban a konszolidációhoz kapcsolódó integrálódás érinti a szövetkezeti hitelintézetek és ezen belül a takarékszövetkezetek 94%-át, létrehozva az OTIVA-alapú integrációs modellt. Figyelemmel ezen integrációs rendszer dominanciájára és jövőbeni szerepére az integrációs modellt ezen keresztül szemlélteti az értekezés.

A jogi szabályozás lemaradásban van a kialakult folyamatok tükrében, amely alapvetően az integrációs modell rendszertani besorolását teszi szükségessé. A jogi szabályozás módosítása napirenden van mind a szövetkezeti szabályozás, mind pedig a pénzintézeti szabályozás terén. A szövetkezeti szabályozás fő iránya a szolgáltató szövetkezetek illetőleg a szövetkezeti hitelintézetek előtérbe helyezésében ragadható meg a termelőtípusú szövetkezeti modellt felváltva. A pénzügyi szabályozás fő iránya egyrészt az integrált szövetkezeti hitelintézetek törvényi szintű szabályozásában csúcsosodik ki másrészt a Hpt módosításában a nemzetközi normák figyelembevételével a csatlakozásunk jegyében. Az eddig megismert törvénytervezetek és módosító javaslatok alapján az értekezés az anomáliák lehetséges felszámolására tesz kísérletet a nemzetközi tapasztalatok alapján.

A szervezeti kérdéseket illetően az alábbi kérdésköröket elemzi az értekezés:

- az integrációnak, mint közösségnek a meghatározása
- egy vagy több integrációs rendszer fogadható el
- az integráció központi szervének meghatározása

A funkcionális kérdéseket illetően az alábbi kérdésköröket elemzi az értekezés:

- tevékenységi kör szélesítésének lehetőségei az integrált takarékszövetkezeteknél
- a vidékfinanszírozás lehetőségei a takarékszövetkezeti modell kereti között

Hazánkban a szövetkezeti hitelintézeti rendszer meghatározóan takarékszövetkezeti alapokon áll. A hitelszövetkezetek száma jelenleg 8 db, amely önmagában megadja a választ a takarékszövetkezeteken (231 db) alapuló integrációs rendszer dominanciájának. Ezzel szemben Nyugat-Európában a szövetkezeti bankrendszerek hitelszövetkezeti alapokon állnak, amelyek „törtetlen” történeti fejlődés eredményeként jöttek létre. Ha hazánkban a hitelszövetkezeti rendszer 1952-ben nem került volna megszüntetésre, a nemzetközi tendenciáknak megfelelő fejlődött volna.

A pénzügyi szférában működő szövetkezetek jelentik a világ szövetkezeti mozgalmának a legerősebb ágát. A szövetkezeti mozgalom továbbélése szempontjából –különösen hazai vonatkozásban- jelentős ezen ágazati szövetkezetek működési feltételeinek és szövetkezeti jellemzőinek kutatása és a veszélyforrások

feltárása, amelyek a szövetkezeti jelleg sérülését eredményezhetik az erős piaci verseny következtében. Mindezekre tekintettel az értekezés az alábbi kérdésekre keresi és adja meg a választ:

- Ø Milyen alternatívái vannak a tagsági kapcsolatok fejlesztésének a takarékszövetkezetekben?
- Ø Hogyan határozható meg a hazai integrációs modell a várható jogi szabályozás keretei között?
- Ø A nemzetközi vonatkozásokban tapasztalható sokszínűségből, heterogenitásból milyen törvényszerűségek vonhatók le?

II. rész

A KUTATÓ MUNKA MÓDSZERE

Az értekezés szerkezeti felépítése tükrözi az alkalmazott kutatási módszereket. Az értekezés első két fejezetében, az intézményelméleti, intézménytörténeti megközelítés a történeti módszer alkalmazását tette szükségessé, amelyen keresztül feltárhatók az egyes jogintézmények gyökerei, azok jellemzői és múltból eredő sajátosságai.

Az értekezés egyes fejezeteit végig kíséri a leíró jelleg, amely elengedhetetlen a jelenlegi struktúra bemutatása során. A leíró módszer alapján tett megállapítások teremtették meg a további módszerek alkalmazásának az alapját.

A hazai modell vizsgálata során a kritikai elemzésre helyeztem a hangsúlyt, amelyet egyrészt a téma interdiszciplináris jellege, másrészt az egyes jogágak komplexitáson alapuló dogmatikai módszerei segítettek. A kutatási terület önmagában feltételezi a jogi szemlélet mellett a közgazdasági elemek feltárását is, amely az interdiszciplináris szemlélet alkalmazásához vezetett. A közgazdasági vetületek érintését –a legszűkebb keresztmetszetben (gazdasági környezet, piaci törvényszerűségek) ugyan, de- nem nélkülözhettem a kutatás során.

Az értekezés utolsó fejezetében (nemzetközi kitekintés) egyértelműen a jogösszehasonlító módszer dominál, amely módszer alkalmazásával a nemzetközi összefüggéseket vizsgáltam.

E módszerek segítségével kerülhetett sor a jogi szabályozás, a szövetkezeti és pénzügyi jegyek egymás mellett éléséből eredő ellentmondások és összefüggések feltárására. Az értekezésben alkalmazott módszerek egymásra épülnek, amelyek révén a kutatási téma átfogó elemzésére került sor. Mindezek segítségével jutottam el, az értekezés érdemi részében megfogalmazott de lege ferenda javaslatok megtételére.

III. rész

A kutatás eredményeinek összefoglalása

I.1. Az értekezés első részében, a történeti részben, a hitel- és takarékszövetkezetek szerepe és jellemzői kerültek bemutatásra, átfogó jelleggel, elméleti és gyakorlati igénnyel. A hazai hitelszövetkezeti rendszer elemzésében a nemzetközi vonások is összefoglalásra kerültek mind hitelszövetkezeti szinten, mind pedig a hitelszövetkezeti rendszer szintjén egyaránt. *Ennek során megállapítottam azt, hogy a hazai hitelszövetkezetek a raiffeisen típusú szövetkezeti jegyeket hordozzák magukon, és mint rendszer "alulról építkezik".*

2. A hitelszövetkezetek és a takarékszövetkezetek szervezési elvei sok hasonlóságot és különbséget mutatnak. *Megállapítottam, hogy a szövetkezeti hitelintézetek (hitelszövetkezetek, takarékszövetkezetek) a szövetkezeti elveknek és értékeknek megfelelően, a tagság pénzügyi szolgáltatásokkal való ellátását valósították meg, azaz a szövetkezet tevékenységét a tagság érdekében fejtette ki. Ez a megállapítás - a pénzügyi szférában működő szövetkezetek történelmi fejlődését tekintve - alapvetően a kölcsönnyújtás tekintetében igaz, azaz kölcsönt csak tagjaiknak folyósítottak. A betétgyűjtés és más pénzügyi szolgáltatás tekintetében nem tagok irányába is fejtettek ki tevékenységet. Ez a szabályozás a hitelszövetkezetek fejlődését végigkíséri.*

A takarékszövetkezeti fejlődésben és jogi szabályozásban azonban ez az elv nem érvényesült töretlenül, hiszen 1983-tól kezdődően kiterjesztette a jogi szabályozás a takarékszövetkezeti tevékenységet a tagsági viszonnal nem rendelkezők (kivülállók) irányába. 1991-től kezdődően pedig a takarékszövetkezetek pénzügyi szolgáltatási tevékenységében a jogi szabályozás nem tesz különbséget tagokkal és kívülállókkal folytatott tevékenység között.

3. *Megállapítottam továbbá, hogy a szövetkezeti hitelintézetek szervezési elvei eltérőek a megalakulásuk, illetőleg megalakításuk célja tekintetében is.* A hitelszövetkezetek jelentőségét és létjogosultságát a tökeszegénység indokolta, amely kiküszöbölésére a kölcsönös segítségnyújtás, önszegély, tagok személyes és vagyoni közreműködése, demokratikus irányítás, ellenőrzés és önkéntesség elvei alapján került sor. A hitelszövetkezetek azon gazdasági rétegek számára jelentettek előnyöket, akik részére a bankok, takarékpénztárak kedvezőtlen feltételekkel nyújtották szolgáltatásukat.

A hitelszövetkezetek alapvetően a kisvállalkozások - ezen belül a mezőgazdasági, ipari területen működő kisvállalkozások - hiteligényeinek kielégítése, valamint a lakossági hitelek nyújtása, illetőleg a betétek gyűjtése érdekében alakultak. A helyi közösségek "kiszegisztenciák" betétgyűjtője, illetőleg a tagsági viszony keretein belül hitelezője.

4. *A takarékszövetkezetek megalakítására - véleményem szerint - elsősorban a betétgyűjtés miatt került sor.* Ezt a megállapítást történeti tényekből vezettem le. A hitelszövetkezeti rendszer megszüntetését követően a vidéki hitelezési és betétgyűjtési tevékenységet a kisvállalkozások, illetőleg a lakosság tekintetében az OTP vette át. Az OTP szervezeti felépítése és területi elhelyezkedése ugyanakkor alkalmatlannak bizonyult a pénzügyi szolgáltatások helyben történő végzésére. Ha valaki hitelt kívánt felvenni, azért hajlandó volt a városba, illetőleg a megyei központba utazni, a betét elhelyezése miatt azonban már nem. Szükségesnek bizonyult tehát ismét felállítani szövetkezeti alapokon működő pénzügyi

szolgáltató rendszert, amely kitölti a hitelszövetkezeti rendszer megszüntetése után keletkező űrt.

5. A takarékszövetkezetek tevékenysége kiszélesedett mind a pénzügyi szolgáltatások, mind pedig a személyi kör vonatkozásában. A takarékszövetkezetek tevékenysége a pénzügyi szolgáltatások körében azonban nem teljes körű, a szövetkezeti hitelintézetekkel szemben a bankok még mindig szélesebb jogosítványokkal rendelkeznek. A pénzügyi szolgáltatások teljes körű végzésére - a Hpt. rendelkezései értelmében - csak a bankok jogosultak. Az értekezésben ennek kapcsán kitértem az univerzális bankrendszer problematikájára és arra, hogy a Hpt. illetőleg az Épt. tekintetében univerzalitásról a hitelintézetek körében csak a bankok esetében beszélhetünk. A takarékszövetkezetek tevékenysége a személyi kör vonatkozásában is kiszélesedett figyelemmel arra, hogy a lakosság, illetőleg a kisvállalkozások mellett az önkormányzatokat is ellátja pénzügyi szolgáltatásokkal.

II. Az értekezés gerincét jelentő hazai integrációs rendszer vizsgálata két szinten is elemzésre került mind a takarékszövetkezeti, mind pedig az integrált takarékszövetkezeti rendszer vonatkozásában.

1. *A szövetkezeti hitelintézetek vizsgálata során és jogi jellegének elemzésekor* a szövetkezeti jegyeket igyekeztem felvázolni, és problematikáját körüljárni. Ezt azért hangsúlyozom, mert a szövetkezeti hitelintézetek jogi szabályozása alapvetően két jogszabály által behatárolt, egyrészt az Szvt. másrészt a Hpt. által.

A szövetkezeti hitelintézetek szövetkezeti aspektusait a tagsági kapcsolatok középpontba állításával elemeztem. A tagsági viszony, a tag és a szövetkezet közötti viszony három elemét vizsgáltam, a szervezeti viszonyokat, a vagyoni viszonyokat és a szövetkezet tevékenységéhez való tagi kapcsolatot, amelyből az alábbi következtetést vontam le:

ad. a) *A szervezeti viszony tekintetében* a Hpt. rendelkezései erőteljes korlátozásokat, szigorításokat vezetettek be az Szvt. szabályozásához képest. Ez a tény a pénzügyi normák által meghatározott biztonságos működés szempontjából vitathatatlan, a szövetkezeti demokratikus öngazgatás elvére való hivatkozással azonban erőteljes beavatkozást jelent, és a tagi kapcsolatokat lazítja. Megállapításaimat az alábbi példával is alá tudom támasztani: a tisztségviselők megválasztásánál figyelembe kell venni a Hpt. előírásait, mivel az ügyvezetőknek, felügyelő bizottság, illetőleg az igazgatóság elnökének megfelelő képzettséggel kell rendelkezni. A Hpt. 44. §-a kétirányú korlátozást vezetett be, egyrészt a Felügyelet engedélyezési jogkörét, másrészt eleve kizáró személyi megfelelésre vonatkozó szabályokat, amelyek az Szvt-ben rögzített kizáró okokon messze túlmutatnak. Az Szvt. 36. §-a értelmében nem lehet tisztségviselő többek között az, aki nem tagja a szövetkezetnek, kivéve ha törvény vagy az Alapszabály szerint a tisztség betöltéséhez tagsági viszony nem szükséges. Sem a Hpt., sem pedig a takarékszövetkezeti Alapszabályok nem szabják feltételül a tagsági viszonyt, a szakmai követelmények teljesíthetősége miatt. Ez, pusztán a szövetkezeti szempontok figyelembevételével, a szervezeti viszonyokban, az operatív irányító és ellenőrző szervezetben a tagsági kör távolmaradását eredményezi általában.

ad. b) *A vagyoni viszonyok tekintetében* a tag és a szövetkezet közötti vagyoni kapcsolatok rendjét az Szvt. határozza meg, viszont a Hpt. számszerűsíti a jegyzett tőke, tőkeegyelelési mutató, stb.

tekintetében. Ez a szigorítás ismételt a prudens működéshez és a hatékony jövedelmező tevékenységhez szükséges. A szövetkezeti hitelintézetek méretgazdaságos működése a tőke által behatárolt. A tőkeelemek közül a részjeggyel, a tag más vagyoni hozzájárulásaival, ezen belül a tagi kölcsönrel, az alapvető és járulékos tőkeelemekkel, a külső tőkebefektetéssel, és az állami szerepvállalással foglalkoztam. Álláspontom szerint a szövetkezeti tőke finanszírozásának lehetséges és vázolt formái a tőkeérdekeltségi modell irányába fordíthatják a szövetkezeti rendszert. Véleményem szerint a nagyobb részjegytőke tudná hatékonyan biztosítani és szolgálni a szövetkezeti hitelintézetek működését.

ad. c) *A tagságnak a szövetkezeti tevékenységhez való viszonyát vizsgálva, az Szvt. által definiált szövetkezeti fogalomból indultam ki. Szövetkezetek meghatározásából levezethetők a szövetkezeti elvek és a tagsági viszony tartalma, amely alapján a szövetkezés előnye és központi kategóriája a tagság érdekének szolgálata. A takarékszövetkezetek tekintetében nincs jogszabályi előírás arra, hogy csak tagjaik részére folyósíthatnak kölcsönt, tehát az Szvt. általános szabályaiból kiindulva határozható meg a tagság érdekében kifejtett szövetkezeti tevékenység. A takarékszövetkezeteknél tagság részére kidolgozott kedvezményekkel azonban már nem igazán találkozhatunk, a tagsági érdek figyelembevétele csupán a takarékszövetkezeti tevékenység eredményességében, a nyereséges gazdálkodás vonatkozásában ragadható meg. Mivel a takarékszövetkezetek a pénzügyi szolgáltatások terén nem tesznek különbséget tagok és kívülállók tekintetében, bankszerűen működő szervezetek irányába fejlődnek. Ebben a tagsági önsegély elvének csorbulását, a szövetkezeti jelleg sérülését fedeztem fel. A tagság érdekeit a szövetkezeti identitás jegyében preferálni szükséges, különösen ha figyelembe vesszük a szövetkezet "duális struktúráját", a belső és külső jogviszonyokban rejlő megkülönböztetést. A szövetkezet "duális struktúrája" alapján a szövetkezet gazdasági tevékenysége különbözik aszerint, hogy tagjaival, illetőleg nem tagjaival folytatja. Az eltérő működési elvek szerint a szövetkezet és a tagjai közötti együttműködés során a szövetkezet nem törekszik nyereségre, az együttműködés során keletkezett bevételt visszatérítik. Ez tehát azt jelenti, hogy a szövetkezeti tevékenység során a tagok irányában nonprofit szemléletnek kell érvényesülnie. A szövetkezet gazdasági tevékenysége kívülállók vonatkozásában üzletszerűen jogosult folytatni, tehát a külső gazdasági tevékenysége során a szövetkezetek is ugyanazok a szempontok vezérlik, mint bármely profitorientált szervezetet. A szövetkezet tevékenységében a tagsági kör preferálása véleményem szerint nem csak jogszabályi előírás, hanem tagsági döntés függvénye is. A szövetkezeti tagoknak jogi lehetőségük és felhatalmazásuk meg van arra, hogy a szövetkezeti alapszabály keretei között, illetőleg egyéb szövetkezeti szabályzatokban kedvezményes konstrukciókat a pénzügyi szolgáltatások terén kialakítsanak. A jogi lehetőségek megvalósulását közgazdasági szempontok korlátozzák. A pénzügyi szférában jelentkező éles verseny ugyanis nem teszi lehetővé, kedvezményes konstrukciók biztosítását. Gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a takarékszövetkezetek ezen tagsági igényeket nem tudják kigazdálkodni.*

II.2. *A takarékszövetkezeti integrációs modell vizsgálata során megállapítható, hogy az integráció szükségességét két tényező motiválja, egyik a Hpt-ben rögzített integrációs kényszer, másik pedig a konszolidáció. A Hpt. 216. §-ában rögzített integrációs kényszer általánosságban fogalmazza meg az integráció szükségességét a szövetkezeti hitelintézetek esetében. A konszolidáció előfeltételeként az 1067/1993. (X.15.) Korm. hat. írja elő az integráció szükségességét, amely speciális követelményként*

értékelhető.

ad. a) Magyarországon a takarékszövetkezeteket az *integráció szempontjából* három csoportba lehet sorolni. Az első csoportba azok a takarékszövetkezetek tartoznak, amelyek a Hpt. integrációs kényszere miatt, és részben konszolidációs előfeltételként létrehozták az OTIVA-alapú integrációs modellt. A másik csoportba azok a takarékszövetkezetek tartoznak, amelyek konszolidációs elképzelések nélkül, az összefogás és együttműködés előnyeinek kihasználása érdekében hozták létre integrációs szervezetüket. A harmadik csoportba azok a takarékszövetkezetek tartoznak, amelyek önállóságukat megtartották, nem csatlakoztak integrációs szervezethez. Ezt azért tehették meg, mert a Hpt. az integrációs szervezethez való csatlakozás feltételeinek meghatározását külön jogszabályi rendelkezésekre bízta, azonban ezek az előírások még nem születtek meg. A takarékszövetkezeteken kívül a szövetkezeti hitelintézetek csoportjában külön kitértem a hitelszövetkezetekre, amelyek száma 8 db-ra tehető, és létrehozták hitelszövetkezeti integrációs szervezetüket.

Az integrációs szervezetek közül megállapítható, hogy az állami jelenlét a konszolidációhoz kapcsolódóan az OTIVA integrációs modellhez kapcsolódik. A takarékszövetkezeti konszolidáció ugyanis a szövetkezeti egy tag egy szavazat elvére figyelemmel, a közvetlen állami jelenlétet és befolyást nem tudta biztosítani, ezért a konszolidáció és az állami jelenlét az OTIVA-n keresztül valósult meg.

ad. b) Az értekezés az integrációs modell szervezeti és funkcionális megközelítését az OTIVA- alapú modellhez kapcsolódóan vizsgálja. Az integrációs modell fejlődési fázisait három szakaszban jelölhetjük meg: az első szakasz az integrációs szervezetrendszer kialakulásának szakasza, a második szakasz a modernizáció szakasza, amelyben a modernizációs célként megfogalmazott bankbiztonság erősítése, piaci szerep növelése, illetőleg a korszerűsítés lényegében megvalósult. A takarékszövetkezetek a Hpt-ben rögzített bankbiztonsági előírásoknak megfelelnek, a tevékenységi körhöz kapcsolódó korszerűsítés tekintetében szintén előremutató jelek tapasztalhatók. A vidék igényeihez igazodó korszerűsítés tekintetében hátráltató tényezőként állapítottam meg azt, hogy a Hpt. előírásai szerint a takarékszövetkezetek, illetőleg szövetkezeti hitelintézetek nem jogosultak teljes körű pénzügyi szolgáltatások végzésére. A bankbiztonsági előírásokra tekintettel - az integráció keretén belül - véleményem szerint a takarékszövetkezetek jogosultak lehetnének a pénzügyi szolgáltatások teljes körű végzésére. Ezáltal a korszerűsítést hatékonyabban tudnák elvégezni, és a piaci versenyben is a bankokkal ebben a tekintetben egyenrangú félként tudnának részt venni. A harmadik fejlődési szakasz a Hpt. integrációs kényszeréhez kapcsolódóan előírt külön törvényi rendelkezéssel, az integrációs modell jövőjével jellemezhető.

Az értekezés bevezetésében megfogalmazott – a jogi szabályozás lehetséges irányai - kérdésre a harmadik fejlődési szakaszban találhatók meg a válaszok és megállapítások:

Ø *Az integrációs modellnek, mint közösségnek a meghatározása,* a Hpt. előírásaira figyelemmel, bankcsoportként képzelhető el. A Hpt. alapján a *bankcsoport* az un. bankholding vállalat és az általa ellenőrzött pénzügyi intézmények, befektetési vállalkozások, biztosító részvénytársaságok és járulékos vállalkozások összessége.

A Hpt. bankcsoportra vonatkozó lényeges szabálya, hogy a csoport összevont alapú felügyeletével foglalkozik, ugyanakkor mind a bankcsoport tagoknak, mind a bankholding vállalatnak külön-külön és együttesen is meg kell felelni a prudens működésre vonatkozó előírásoknak. A szövetkezeti hitelintézetek bankcsoportként történő elismerésének legfontosabb feltétele a tagszövetkezetek fokozott mértékű kockázatvállalása, amely megvalósítható egyetemleges felelősségvállalással illetőleg az integráció központi szervének korlátlan felelősségével.

A közösség bankcsoport-szintű meghatározását rövid távon nem tartom megvalósíthatónak illetőleg csak a Hpt bankcsoportra vonatkozó jelenlegi szabályainak módosításával tartom elfogadhatónak.

Először is a felelősségi kérdések tekintetében, az egyetemleges felelősség kimondását az integráció tagszervezetei vonatkozásában kockázatosnak tartom. A takarékszövetkezetek tőkehelyzete jelenleg nem teszi lehetővé és kivitelezhetővé.

Másodszorban annak kimondása, hogy az integráció, mint *bankcsoport központi szerve hitelintézet lehet, nagyon szigorú előírás az integráció tekintetében.* A központi szerv meghatározásakor figyelemmel kell lenni mindazokra a széles jogosítványokra, amelyek a prudens működés érdekében megilletik a központi szervet. Ezek a jogosítványok a felügyeleti, irányítási, döntési pozíciókhoz kapcsolódnak. A központi szerv meghatározásakor - ezen tényezőkre is tekintettel - nem tartom elfogadhatónak a hitelintézetet. Ezért célszerűnek tartom a bankcsoport Hpt. definíciójának módosítását illetőleg más meghatározást az integrációra, mint közösségre, kiterjesztve a csoportszintű szabályozás és megfelelés körét ezen közösségre is.

Ø *Az integráció központi szervének átgondolásakor a szakemberek körében felmerült az egyesület, illetőleg az egyesülés formája, valamint a központi banknak, illetőleg az intézményvédelmi alapnak a lehetősége.* Véleményem szerint sem az egyesület, sem az egyesülés célját tekintve nem képes megvalósítani a Hpt-ben rögzített alapvető szempontokat: azaz a *központi szervnek biztosítani kell a csatlakozott intézmények ellenőrzését, illetőleg azonnali és folyamatos fizetőképességének fenntartását.* A Takarékbank, illetőleg az OTIVA központi szervként történő elismerésekor ugyanakkor az *OTIVA* szerepvállalása mellett foglaltam állást. Ennek indokait az alábbiakban foglaltam össze:

A takarékszövetkezetek egyik szervezetben sem egyeduralkodók, míg az OTIVA-ban az állammal, addig a Takarékbankban meghatározóan a DG Bankkal kell megosztaniuk tulajdonosi jogosítványaikat.

A lehetőségek közül annak eldöntése szükséges előjáróban, hogy a takarékszövetkezetek működésében az önállóság mennyire tekinthető meghatározó elemnek. *A Takarékbank központi intézményként való elfogadása a takarékszövetkezetek működési önállóságának feladását, szoros üzleti együttműködésen alapuló, a prudenciális szabályoknak történő egyedi*

és csoportos megfelelést biztosító integráció létrejöttét vetíti előre. Ebben az esetben a takarékszövetkezetek és a Takarékbank együttműködése, mint bankcsoport képzelhető el. A Takarékbank, mint bankholding vállalat és az általa ellenőrzött takarékszövetkezetek együtteseként lépnének fel a pénzügyi szférában.

Ezek a törvényi előírások természetesen két lényeges kérdéskört ölelnek fel. Egyik az irányítás, másik a felelősség kérdése. Az irányítási feladatoknak a Takarékbank igazgatóságának hatáskörébe telepítése ellentétes az integrációs szerződésben megfogalmazott integrációs és szövetkezeti alapelvekkel, hiszen az integrációban résztvevő takarékszövetkezetek szabályozási körébe utalt döntésekről van szó, csak belső szabályzatok lehetnek a meghatározók ebben a kérdésben. Az integrációs bank kereskedelmi banki tevékenység végzésére jogosult, de a tag szövetkezetek által végezhető tevékenységeket és az ehhez kapcsolódó követelményrendszert a Takarékbank határozná meg. A takarékszövetkezetek intézményvédelme a Takarékbank keretén belül valósulna meg, de ehhez nem körvonalazódott a takarékszövetkezetek felelősségének a kérdése, amely várhatóan az egyetemleges felelősség irányába mozdul el.

A Takarékbank központi szerepének elfogadása esetén az OTIVA tevékenysége okafogyottá válna, vagyona felosztásra kerülne a takarékszövetkezetek között, az integrációs bankban történő tulajdonszerzés érdekében.

Az OTIVA központi intézményként történő meghatározása során, tekintettel az integrációs szerződésben megfogalmazott együttműködési és szervezeti keretek elveire az integrációban részt vevő szervezetek gazdálkodási önállóságuk és felelősségük megtartása mellett tevékenységüket az integráció követelményeinek megfelelően összehangolják, ennek keretében üzleti tevékenységüket egyeztetett módon folytatják, egységes információs rendszert és közös biztonsági rendszert működtetnek. Tőkemegfelelés és likviditásmenedzselés kapcsán önállóan illetve a csúcsbankkal közösen megtennék a jövőben is a szükséges lépéseket. Az integrációban részt vevő takarékszövetkezetek kötelezettséget vállalnak egységes ellenőrzési és válságkezelési apparátus kiépítésére.

Az OTIVA a takarékszövetkezetek felé kezdeményezheti a testületi szervek összehívását a jogszabály és a szerződés rendelkezéseinek betartása érdekében, de utasítási, irányítási jog nem illeti meg, a válságkezelés megoldására javaslatokat dolgoz ki. A döntési szint a takarékszövetkezetekhez telepített.

Az OTIVA tevékenysége és szervezete megfelel az integráció központi szervével támasztott követelményeknek. Az integráció jelenlegi helyzetének értékelése során nem szabad megfeledkezni arról a „történeti tényről”, hogy már létezik a takarékszövetkezeti integráció kapcsán egy integrációs szerződés és szervezet és az működik. A jövőbeni integrációs modell

kiválasztásakor figyelemmel kell lenni erre és nem szabad olyan helyzetet teremteni, amely ezeket az értékeket sérti. Ezért *megalapozott azaz álláspont, amely a jelenlegi struktúra továbbfejlesztésére törekszik. Az integrációs kényszert elfogadva az egyedi megfelelés elvét kell előtérbe állítani az OTIVA központi szerepének hangsúlyozásával és azzal, hogy az integráció alapvető céljának a prudenciális működés kereteinek erősítését kell tekinteni, de azon túlterjeszkedni nem szabad a takarékszövetkezeti önállóság fenntartása érdekében.*

Az integrációs bank intézményének bevezetése, takarékszövetkezetek jogi önállóságának megszűnése illetőleg szűkítése, az egymásért és a teljes körű kereskedelmi banki funkciót ellátó integrációs bank kötelezettségeiért vállalt korlátlan felelősség bevezetése nem időszerű a takarékszövetkezetek életében. Létjogosultsága csak akkor lehet, ha a rendszert decentralizált modellként kezelik és a várható jogi szabályozás során speciális integrációs csoport meghatározására kerül sor a jelenlegi struktúrában meghatározott takarékszövetkezeti érdekekre tekintettel.

Ø Arra figyelemmel, hogy *egy vagy több integrációs modellt* ismerjen el a készülő jogi szabályozás, a napvilágot törvénytervezetekkel ellentétben, a több integrációs modell lehetőségét tartom elfogadhatónak. Ez lehetőséget tudna teremteni az önszerveződő integrációs szervezetek továbbélésének.

II.3. Az értekezésben, hazai és nemzetközi összehasonlításban egyaránt vizsgálom, a vidék finanszírozásának és ezen keresztül a vidék fejlesztésének a lehetőségeit. Ez a témakör a takarékszövetkezetek *funkcionális megközelítése szempontjából lényeges kérdés.* A szövetkezeti hitelintézeti rendszer, mint a legkiterjedtebb fiókhálózattal rendelkező szervezet, a vidék pénzügyi szolgáltatását látja el. A 1067/1993 (X.15.) Korm. hat., az OTIVA- alapú integrációra alapítva, a takarékszövetkezeti integrációs modellt „vidéki bankhálózatként” említi. Ebben a modellben az állami jelenlét biztosított az OTIVA-n keresztül és egyéb állami szervek (PM, PSZÁF, MNB stb.) részvételén keresztül is.

A vidék finanszírozása ugyanakkor a hitelezési tevékenységen túl a támogatási rendszert is jelenti, amely alapvető feltétele a vidék fejlesztés kérdésének. *A megoldást funkcionális szempontból abban látom, hogy egyrészt az államilag támogatott hiteleket, másrészt az állami támogatásokat az integrált takarékszövetkezeti modellen keresztül lehetne folyósítani. Erre garanciát jelentene az állami részvétel és jelenlét, valamint az integráció maga. Természetesen a kedvezményes hitelek folyósításán kívül, az állami támogatásoknak kizárólagosan az integrált takarékszövetkezeti rendszeren keresztül történő folyósítása versenyjogi problémákat is felvethet. Ebben a tekintetben azonban leszögezhető, hogy nem döntésről csak folyósításról lenne szó, és a takarékszövetkezetek intézményi rendszere a legkiterjedtebb. A bankszolgáltatásokkal ellátott települések közel kétharmadában kizárólag takarékszövetkezetek működnek és az összes bankhálózat figyelembevételével részesedése közel kétharmados.*

III.1. Az értekezés 3. részét a nemzetközi kitekintés jelenti. Ebben a részben kívántam bemutatni és

elemezni a nemzetközi folyamatokat, a szövetkezeti hitelintézetek szervezeti és funkcionális oldaláról. *Megállapítottam, hogy hazánkban, és Európa valamennyi országában működnek szövetkezeti bankrendszerek. A szövetkezeti bankrendszerek száma országonként eltérő. Vannak országok, pl. Franciaország, ahol több szövetkezeti bankrendszer is működik. A szövetkezeti bankrendszerek - hazai és nemzetközi vonatkozásban egyaránt - a legkiterjedtebb bankhálózattal rendelkeznek, az igényeket vidéken helyben elégítik ki.*

2. A szövetkezeti bankrendszerek a hasonlóságok ellenére *szervezeti felépítésüket* tekintve három csoportba sorolhatók:

- *kétszintű szövetkezeti bankrendszer* működik pl. Hollandiában a Rabobank-rendszer, ahol a központi bankhoz kapcsolódnak a tagszervezetek, a hitelszövetkezetek,
- *háromszintű struktúrában* működik pl. Franciaországban a Credit Mutuel, amelyben a központi bank és a helyi hitelszövetkezetek közé a regionális szint ékelődik be,
- *háromszintű vegyes szövetkezeti bankrendszerrel* pl. Németországban találkozhatunk, amelyben egyes hitelszövetkezetek közvetlenül, még mások a regionális bankokon keresztül kapcsolódnak a központi bankhoz.

3. *Magyarországon a jelenlegi helyzetet elemezve megállapítható, hogy az integrált takarékszövetkezeti rendszer a kétszintű struktúrában működik. A regionális törekvésre tekintettel és arra figyelemmel, hogy a takarékbankban a német DG bank többségi tulajdonlása figyelhető meg nem tartom kizártnak, hogy a jövőben a háromszintű vegyes szervezeti modell kerüljön bevezetésre.*

4. *Megállapítottam továbbá, hogy Nyugat-Európában a szövetkezeti bankrendszerek hitelszövetkezeti egységeken épülnek fel. Magyarországon a hitelszövetkezeti mozgalom megszüntetése, majd az 1990-es években történt újraélesztése során jelenleg 8 db hitelszövetkezet működik. Ez a szám évek óta stagnál, tehát dinamikus fejlődés nem állapítható meg ebben a körben. Ezzel szemben a takarékszövetkezetek (231 db, közel 1.800 fiók) számarányát és területi elhelyezkedését tekintve olyan erőt képviselnek szövetkezeti hitelintézeti szinten, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy - a nyugat-európai modellhez hasonlóan, de takarékszövetkezeti szinten - szövetkezeti bankrendszerként funkcionáljanak.*

5. *Nyugat-Európában a szövetkezeti hitelintézeti integráció és modernizáció már 20-30 éve lezajlott. A modernizáció eredményeként a szövetkezeti bankrendszerek prudens működésének biztosítékai erősödtek, az EU direktívák érvényesültek. A modernizáció eredményeképp továbbá megállapítható, hogy a hatékonyság fokozódott, a piaci részesedés emelkedett. A hitelszövetkezetek Nyugat-Európában a tradicionális okokra visszavezethetően a mezőgazdaság, illetőleg tágabb értelemben a vidék pénzügyi szolgáltatásokkal való ellátását biztosítják. Az erős piaci verseny azonban rákényszerítette őket is arra, hogy tevékenységüket diverzifikálják, illetőleg kedvezményes hitelezési konstrukciókat alakítsanak ki. A mezőgazdaság jövedelmezőségi szintjére tekintettel ugyanakkor megállapítható, hogy a szövetkezeti bankrendszerek nem képesek egyedül felvállalni ennek az áldozatnak a finanszírozását, más pénzügyi intézmények is részt vesznek ebben.*

6. Az államnak nagy szerepe van az agrárfinanszírozásban, ezen belül az államilag támogatott

hitelkonstrukciók, illetőleg az állami támogatások pénzügyi forrásainak biztosításában. *Az államilag támogatott hitelek folyósításában a szövetkezeti bankrendszereknek nagy szerep tulajdonítható, illetőleg tulajdonítottak* (pl. Franciaországban a Credit Agricole).

7. Nyugat-Európában az *agrárhitelezés tekintetében sem állapítható meg egységes modell. Az agrárhitelezés intézményi háttere országonként eltérő.*

8. Megállapítottam a nemzetközi kitekintés alapján, hogy Európában sincsenek egységes modellek sem a szövetkezeti bankrendszerek, sem pedig az agrárhitelezés terén. Minden országban egyrészt a mezőgazdasághoz kapcsolódó tényezők határozzák meg a hitelezési struktúrákat, másrészt az állami jelenlét, befolyás, akarat és a történelmi háttér határozza meg az intézményrendszer struktúráját.

Összegzés:

Álláspontom szerint Magyarországon is az EU-doktrinákban megfogalmazott nemzetközi elvárásoknak megfelelően, de azok keretei között, a hazai viszonyok figyelembevételével kell kialakítani és működtetni a szövetkezeti hitelintézeti rendszert.

Tehát el kell fogadni a takarékszövetkezeti alapú struktúrát, és a kétszintű bankrendszeri struktúra kereteit. Ezen túlmenően az állami szerepvállalást az intézményrendszer működési mechanizmusai során erősíteni kellene.

A konszolidáció keretei között tapasztalható állami feltőkésítés kedvezően hatott a szektor működésére, de ezt nem tekinthetjük egyedi jelenségnek, hiszen a bankok is hasonló eljárásban részesültek. A konszolidáció eredményeként ugyanakkor az állami jelenlét és befolyás az intézményvédelem (OTIVA) keretei között még mindig jelen van. *Az állami szerep ez egyrészt a múlthoz kapcsolódik, másrészt a jövőre nézve is előnyökkel járhat. Ebből a helyzetből kiindulva ugyanis nagy szerepet tulajdonítanék az integrált szövetkezeti hitelintézeteknek az államilag támogatott kedvezményes hitelek, illetőleg az állami támogatások folyósításában.*

Az állami szerepvállalást a jogalkotási folyamatok tükrében is kiemelném, és minimális követelményként az integrált szövetkezeti hitelintézetek esetén versenysemleges feltételeket teremtenék, a tevékenységi kör korlátozását feloldanám, és a szövetkezeti hitelintézeteket is feljogosítanám a Hpt-ben rögzített pénzügyi szolgáltatások teljes körű végzésére, és ezen pénzügyi intézményeket is bekapcsolnám az univerzális bankrendszer kategóriájában. Ennek jogalapját és indokoltságát - az integrációra figyelemmel - a prudens működéshez kapcsolódó megfelelésben látom.

A pénzügyi szférában működő szövetkezetek jelentik Európában a szövetkezeti mozgalom legerősebb ágát. A szövetkezeti bankrendszerek piaci részesedése (a betétállomány alapján) 5% körül mozog, amelyhez képest országonként lényeges eltérések tapasztalhatók (pl. 1/3-os piaci részesedés osztrák, francia, holland, japán, 1/4-ed piaci részesedés német, finn, olasz). Magyarországon a szövetkezeti hitelintézetek piaci részesedése 5% körül mozog, amely a nemzetközi tendenciáknak megfelelő.

A hazai szövetkezeti mozgalom jövőjét tekintve megállapítható, hogy az integráció nagymértékben

befolyásolja a szövetkezeti hitelintézeti szektor életképességét. A szövetkezeti mozgalom ezen ágában továbbélése vitathatatlan és megalapozott. A szövetkezeti identitáshoz kapcsolódó értékek és elvek megőrzése létfontosságú, a pénzügyi működés törvényszerűségeit és hatásait, erre figyelemmel szükséges és célszerű kezelni. Elkerülve ezáltal azt, hogy a szövetkezeti hitelintézetek tőkeérdekeltségi modell keretében, banki működési mechanizmusok szerint funkcionálva, feladják szövetkezeti jellegüket.

IV. rész

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

A hazai jogirodalomban az 1970-es évekkel bezárólag születtek a szövetkezeti hitelintézetek jogi szabályozása körében átfogó monográfiák. Az értekezés kertein belül ezt az űrt próbáltam pótolni, feldolgozva a napjaink szövetkezeti hitelintézeti ellentmondásait. Az értekezés tehát elsősorban a kutató munkákban használható fel.

Emellett a megfogalmazott de lege ferenda javaslatok alkalmassá teszik az értekezést, mind a jogalkotás, mind pedig a jogalkalmazás számára, hogy a szövetkezeti hitelintézetekben rejlő anomáliák felszámolása során felhasználható legyen.

Az értekezés egyes témakörei pedig mindenképpen alkalmasak arra, hogy az oktatásban felhasználhatók legyenek.

V. rész

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉVEL ÖSSZEFÜGGŐ PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. Csák Csilla: Az agrárjog alapelemeinek vázlata (Jogfejlődés és jogösszehasonlítás)
II. kötet III. rész VII. fejezet 3. pont és a IX. fejezet 2.3. illetőleg a 6/2. pont
Miskolci Egyetemi Kiadó 1993. egyetemi jegyzet szerk: Prugberger-Csák
2. Csák Csilla: Az agrárjog alapelemeinek vázlata
II. kötet VII. fejezet 6. pont
Miskolci Egyetemi Kiadó 1997. egyetemi jegyzet szerk: Prugberger-Fodor
3. Csák Csilla: Agrárjog II.
VII. fejezet 6. pont Bíbor Kiadó Miskolc 1999. egyetemi jegyzet

szerk: Prugberger-Fodor-Olajos

4. Csák Csilla: A takarékszövetkezetek jelene és jövője az integrációs kapcsolatok tükrében Gazdaság és Jog 2000. 1. szám 11-14.o.
5. Csák Csilla: Munkavégzési jogviszonyok “specialitásai” a szövetkezetekben Munkaügyi Szemle 2000. 9. szám 42-44.o.
6. Csák Csilla: Szövetkezeti alapelvek az SZNSZ kongresszusának megfogalmazásában és tükröződésük a magyar szövetkezeti mozgalomban Gazdaság és Jog 2000. 11. szám 24-27.o.
7. Csák Csilla: Az agrárhitelezés intézményrendszerének nemzetközi modelljei megjelenés alatt: Szövetkezés kézirat lezárva: 2000. november
8. Csák Csilla: A vidék finanszírozásának lehetőségei a vidéki bankhálózat keretében megjelenés alatt: Magyar Közigazgatás kézirat lezárva 2000. november
9. Csák Csilla: A takarékszövetkezetek jogi szabályozása a tagsági viszonyok tükrében megjelenés alatt: Magyar Jog kézirat lezárva 2000. december